

כוונה לאייר

שְׁאֵלוּ שְׁלוֹם רְשָׁלָיִם?
 שְׁלֵיוֹ אֶהְבִּיבָהּ
 הֲיֵי שְׁלוֹם בְּחֵילָהּ
 שְׁלוֹהָ בְּאַרְמְנוֹתָהּ?
 לְמַעַן אֲחִי וְרַעֲיָהּ
 אֲדַבְּרָה נָא שְׁלוֹם בָּהּ
 לְמַעַן בֵּית ה' אֱלֹהֵינוּ
 אֲבַקֶּשֶׁה טוֹב לָהּ.
 (תהלים קכב, ו-ט)

בשערי אייר

חודש אייר נתון בתווך שבין ניסן, החודש שבו יצאו ישראל ממצרים, עברו בחרבה והפכו לעם, ובין סיוון, החודש שבו לפי המסורת קיבל עם ישראל את התורה. בין שני המועדים האדירים האלה מצוי אייר. אפשר לראותו כזמן של נפילת מתח, "אנטי קליימקס" שבא אחרי פארו של ניסן ולפני עוצמתו של מעמד הר סיני. ואכן, חודש אייר כולו מצוי בימי ספירת העומר, ימים של אווירת אבל ואיפוק. אבל האם אייר הוא רק חודש של בין לבין? חודש של היות בתווך? שהרי המסורת מספרת שבחודש זה התחיל לרדת המָן לאבותינו ואמותינו במדבר, והם זכו להיות ניזונים מהשפע האלוהי בכל ארבעים השנים שבהן הילכו במדבר. נכון לימינו אנו – מאז קום המדינה אנו מציינים באייר את יום הזיכרון לחללי צה"ל ולנפגעי פעולות האיבה, ולמחרת יום הזיכרון מציינים את יום העצמאות, ועמו השמחה על הקמת מדינת ישראל. יום הזיכרון נערך לזכר הנופלים והמחיר הכבד בדרך להקמתה ולקיומה של המדינה, ויום העצמאות הוא יום של שמחה על הקמתה וקיומה; ועוד לקראת סוף החודש, בכ"ח באייר אנחנו מציינים את יום ירושלים.

העיון הראשון בפרק עוסק באותו פרק זמן קשה שבין יום הזיכרון ליום העצמאות; עיון שני דן במשמעות הזיכרון בציבוריות הישראלית ומתחקה אחרי גלגולי תפילת ה"יזכור" הצבאית; עיון שלישי עומד על שאלות של חיים בארץ האבות והאמהות מול חיים בתחושת גולה, ושואל אם אפשר לחוש בגלות גם בבית; עיון רביעי בוחן, לכבוד יום העצמאות, את הפירות שבהם התברכה ארץ ישראל, ושואל מהו ה-פרי בה' הידיעה; עיון חמישי עוסק בממד חשוב של הציונות, והוא תחיית השפה העברית; ואילו העיון השישי דן במשמעיו השונים של ל"ג בעומר ובגלגוליו של יום זה. שירת החודש היא המנון המדינה, "התקווה", ותפילת החודש היא נוסחי תפילת "על הנסים" המיוחדים שנכתבים ליום העצמאות.

הקנו ל"התקווה" מעמד ייחודי. היא הייתה לשיר פופולרי ואהוב בפי בני העלייה הראשונה והושרה בהתנסויות ובקונגרסים הציוניים, ומשנות העשרים של המאה העשרים התקבעה למעשה להמנון של כל הציונים בעולם.

מתוך **שירו המלא של אימבר** שרים כיום את שני הבתים הראשונים, וגם הם שונו מהנוסח שהדפיס המשורר. על הנוסח המוכר של "התקווה" כיום אחראי ד"ר יהודה לייב מטמון-כהן (לימים מייסד הגימנסיה בתל אביב בשנת 1905 בקירוב). הוא המיר את המשפט "משוב לארץ אבותינו קרית חנה דוד", המדבר על ירושלים, עירו של דויד המלך (על פי ישעיה כט, א) במשפט: "להיות עם חפשי בארצנו ארץ ציון וירושלים". בשינוי זה השתמר ביטוי הגעגוע לציון, אולם ללא הנימה המשיחית שלו, שהרי לפי המסורת המשיח ייולד מזרעו של דויד. עם השינוי הזה קיבל השיר אופי המדגיש את העם וגעגועיו למולדת, והוכשר לשמש כהמנון הלאומי.

וההמנון הזוכה...

מלבד "התקווה" היו עוד הצעות להמנון הלאומי. הצעה אחת עלתה מקרב מנהיגים דתיים שהציעו את "שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחלמים" (תהלים קכ"ו, ראו עמ' 307-309), מזמור השמחה על שיבת העם לארצו. אחרים העדיפו את השיר "ברכת עם" של חיים נחמן ביאליק, שנודע כמשורר הלאומי. לעומת הלשון המשיחית והאידיאלית של שירו של אימבר, נשא שירו של ביאליק אופי אקטיבי יותר והיה מקובל על בני העלייה השנייה והשלישית. הנה הבית הראשון שלו:

תחזקנה ידי כל-אינו המחוננים
עפרות ארצנו באשר הם שם;
אל יפל רוחכם - עליזים מתרוננים
באו שכם אחד לעזרת העם!

"התקווה" נבחרה, ושירתה סימנה ועודה מסמנת אירועים חשובים בתולדות העם. בהקלטה מרגשת של ה-BBC את "התקווה", לדוגמה, נשמעים מאות מניצולי מחנה ברגן בלזן חמישה ימים לאחר שחרורם בשנת 1945, במהלך קבלת שבת מיוחדת שנערכה במחנה. קשה שלא להשתאות לנוכח העוצמה והכוח בשירת האסירים המשוחררים. שלוש שנים אחר כך, שרו את "התקווה" במעמד הכרות המדינה,

הנוסח המלא של השיר, שאימבר פירסם בספרו "ברקאי" ב-1886:

תקוותנו / נפתלי הרץ אימבר

עוד לא אבדה תקוותנו
התקווה הנפשנה
משוב לארץ אבותינו
לעיר בה דוד חנה.

כל עוד בלבבו שם פנימה
נפש יהודי הומיה
ולפאתי מזרח קדימה
עינו לציון צופיה.

כל עוד דמעות מעינינו
תרחנה כגשם נדבות
ורבבות מנגי עמנו
עוד הולכים לקברי-אבות.

כל עוד חומת-מחמדנו
עוד לעינינו מיפעת
ועלי חרבו מקדשנו
עיו אחת עוד דומעת.

כל עוד תפרנו בגאון
מלא גדותיו זלו
ולקם כנרת בשאון
בקול המלה פלו.

כל עוד שם עלי דרכים
שם שער יפת שאיה
ובין חרבות רחשלים
עוד בת-ציון בוכיה.

כל עוד שמה דמעות טהרות
מעיו-עמי נוזלות
לבפות לציון - בראש אשמורת
יקום בפיצי הלילות.

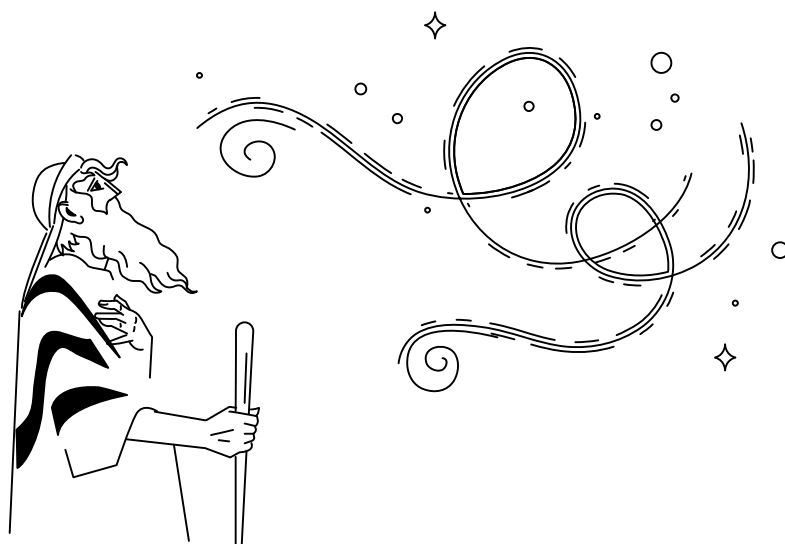

ביום ה' באייר תש"ח, במוזיאון תל אביב, ובהמשך האירוע ניגנה אותה התזמורת הפילהרמונית. בהקלטה ההיסטורית שומעים את דוד בן-גוריון מכריז בסיום הנגינה: "קמה מדינת ישראל, תמה הישיבה הזאת". על אף מעמדה, התקבלה התקווה רשמית כהמנון של מדינת ישראל רק בשנת 2004, בתיקון ל"חוק הדגל והסמל", ששמו שונה לחוק "הדגל, הסמל והמנון המדינה".

"התקווה" יוצאת דופן בין המנוני מדינות העולם, בשל האופי המינורי שלה. היא אינה תפילה במובן המקובל של המילה, היא אינה פונה לאלוהים אולם יש בה התייחסות לנשגב ולרוחני, ועל כן, יש בה ממד תפילתי. יש קהילות שבהן נהוג לשיר את "התקווה" בסיום תפילות

יום הכיפורים. חזנים רבים נוהגים לשיר חלקים מהתפילה לפי מנגינתה, למשל במוסף של ראש השנה, בסיום תפילת נעילה ביום כיפור ובסוף הקראת ההגדה של פסח. "התקווה" זכתה לשלל ביצועים ולעתים אף נעשה בה שימוש לצרכים פוליטיים (כך למשל בתשדיר בחירות של מפלגת "עלה ירוק") ואמוניים (כמו עמיר בניון שהקליט את מילות "התקווה" במנגינה של ניגון המיוחס לאדמו"ר שניאור זלמן מלאדי).

בשנים האחרונות יש המביעים מורת רוח מההמנון הלאומי. לדידם, "התקווה" כתוב מנקודת מבט המתעלמת מהאזרחים הלא-יהודים במדינה ("נפש יהודי הומייה"), גברית ("יהודי") ואשכנזית (מפני שנקודת המבט הצופה אל ציון היא ממערב, "ולפאתי מזרח קדימה"), וכי הוא אינו מכליל נשים, מזרחיים ולא-יהודים. כמה הצעות הועלו כמו להוסיף בה בית או לשנות בה מעט. עד כה, אף אחת מהן לא התקבלה.

פַּל עוֹד רָגַשׁ אֶהְבֵּת־הַלְאִים
בְּלֵב הַיְהוּדִי פּוֹעֵם
עוֹד נוֹכַח קִנְיָה גַם הַיּוֹם
כִּי יִרְמְנוּ אֶל זִוְעָם.

שְׁמַעוּ אֲחֵי בְּאַרְצוֹת נוֹדֵי
אֶת קוֹל אֶחָד חוֹזְיָנוּ
"כִּי רַק עִם אֶחְרוֹן הַיְהוּדִי
גַם אֶחְרִית תִּקְוַתְנוּ".